

TEMA **NEGATIV SOSIAL KONTROLL**

TEMA

Negativ sosial kontroll

Sosial kontroll kan defineres som «ulike forsøk på å få folk til å oppføre seg slik man mener folk bør oppføre seg».²⁵

Den sosiale kontrollen kan være formell og uformell. *Formell sosial kontroll* er ofte nedskrevne regler, for eksempel lover som myndigheter vedtar for å kontrollere sine borgere. Den *uformelle sosiale kontrollen* derimot, er alle de uskrevne reglene. Det er signalene vi sender til hverandre gjennom kroppsspråk, tale og annen kommunikasjon om hva vi forventer av oppførsel. Den sosiale kontrollen får oss til å spise pent med kniv og gaffel, stille oss i ryddig kø foran kassen i butikken, og ikke spytte på fortauet foran den gamle damen. På sett og vis kontrollerer vi hverandre alle sammen.

Sosial kontroll har størst effekt når relasjonene mellom mennesker er sterke, som for eksempel mellom foreldre og barn. Det å ha foreldreansvar innebærer veiledning og grensesetting. Andre fellesskap der kontrollen kan være sterk, er blant venner, kollegaer, trossamfunn, eller – hvis du tilhører en minoritet – andre med samme bakgrunn.

Sosial kontroll skaper trygghet, sikkerhet og forutsigbarhet. Noen ganger kan kontrollen imidlertid bli så streng at den blir destruktiv og skadelig. Når noen utsettes for press og overvåking for at de skal innordne seg familien eller gruppen, kalles dette negativ sosial kontroll. De siste årene har det blitt mer fokus på å bekjempe *negativ sosial kontroll* i Norge.

Myndighetenes definisjon: *Negativ sosial kontroll er ulike former for oppsyn, press, trusler og tvang som utøves for å sikre at enkeltpersoner lever i tråd med familiens eller gruppens normer. Kontrollen kjennetegnes ved at den er systematisk og kan bryte med den enkeltes rettigheter i forhold til blant annet barnekonvensjonen og norsk lov.*

Hvem utsettes for negativ sosial kontroll og på hvilken måte?

Negativ sosial kontroll er ikke knyttet til noen spesiell religion eller etnisitet, men kan forekomme i ulike familier og grupper. Det skjer for eksempel i lukkede etnisk norske trossamfunn. De siste årene har det vært en økende bekymring for den negative sosiale kontrollen som skjer i innvandrer miljøer og som er knyttet til æreskultur, patriarkalske normer og konservativ religiøsitet.²⁶ Ifølge Integrerings- og mangfoldsdirektoratet (IMDI) utgjør negativ sosial kontroll, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse en betydelig barriere mot barn og unges frihet i Norge i dag.²⁷

²⁵ Uglevik (2019)

²⁶ Friberg, Jon Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019

²⁷ <https://www.imdi.no/om-imdi/rapporter/2020/rapport-for-minoritetsradgivers-og-integreringsradgivers-arbeid-i-2019/>

Det er glidende overganger mellom positiv og negativ sosial kontroll, og det er uvisst hvor mange som er utsatt for negativ sosial kontroll. En nyere undersøkelse blant 16- og 17-åringer i Oslo, Akershus og Buskerud²⁸, viser at mellom 20 og 30 prosent av jentene med pakistansk, somalisk og srilankisk minoritetsbakgrunn, rapporterer om alvorlige foreldrerestriksjoner, noe som kan indikere negativ sosial kontroll. De sier at de ikke får treffe venner når de har fri og ikke være sammen med noen av motsatt kjønn på fritiden, uten at voksne er til stede. Det er konservative religiøse foreldre, og de som nylig har kommet til Norge, som er mest strenge.²⁹ Ungdom som lever så strengt, melder om flere psykiske helseplager og dårligere selvtillit enn andre. De deltar mindre i fritidsaktiviteter, får problemer med skolegangen og mister kunnskap og kvalifisering. En del velger å leve et «dobbeltiliv», med de psykiske belastningene dette medfører. Mange har kjærester uten at foreldrene vet det. Det er individuelt hvor mye de unge plages, og er avhengig av i hvilken grad de føler skyld og skam.

Jente 17:

Familien presser meg mye. De forteller meg hele tiden hvor dårlig jente jeg er. Dersom jeg oppfører meg dårlig, for eksempel blir sett sammen med gutter, skal de sende meg til utlandet. Jeg har absolutt ingen frihet og må gjøre som familien sier. Når jeg er hjemme, sitter jeg mest på rommet mitt og gjør lekser. Jeg MÅ komme rett hjem etter skolen. Får ikke lov til å delta på fritidsaktiviteter og kan absolutt ikke være sammen med gutter. Jeg vil ikke leve på denne måten. Jeg har masse problemer.
JEG TRENGER HJELP.³⁰

Den overnevnte undersøkelsen viser at foreldre med minoritetsbakgrunn som har bodd lenge i Norge er mindre strenge enn de som har vært her kort. En del foreldre sier at de føler seg alene med ansvaret for barna i oppdragelsen³¹. Yngre foreldre gir uttrykk for langt mer liberale holdninger til oppdragelse enn de eldre. Annen forskning viser også at oppdragelse av barn i minoritetsmiljøer endres over tid.³²

Som nevnt kan handlinger som faller inn under negativ sosial kontroll være straffbare. Om, og i hvilken grad, er blant annet avhengig av de psykiske og fysiske skadene som blir påført. For å yte god hjelp er det viktig å vite noe om sammenhengen volden skjer i.

²⁸ Friberg, Jog Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019. Vel 7000 elver deltok.

²⁹ <https://www.nrk.no/norge/xl/den-vanskelige-aeren-114907107>

³⁰ Kilde: Røde Kors telefonen chattetjeneste, <https://rodekorstelefonen.no/ekstremkontroll>

³¹ Friberg, Jog Horgen og Bjørnset, Mathilde, 2019: *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. FAFO-rapport 2019 s. 9.

³² Se for eksempel: <https://utdanningsforskning.no/artikler/minoritetsforeldre-opplever-krysspress/>

Tvangsekteskap, kjønnslemlestelse, etterlatt i utlandet

Ungdom som lever med de strengeste restriksjonene, blir oftere enn andre utsatt for giftepress og tvangsekteskap. Det er usikkert hvor mange som utsettes for tvangsekteskap i Norge. I 2019 mottok *Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll*³³ 145 henvendelser der hovedbekymringen gjaldt mistanke om, frykt for eller gjennomført tvangsekteskap.³⁴ Tvangsekteskap er brudd på menneskerettighetene og norske lover.

Retts sak i Oslo i 2016: Mødre fra to familier arrangerte et tvangsekteskap for en kvinne for å sikre ære. Retten erklærte ekteskapet som ugyldig.

Kjønnslemlestelse er en annen svært alvorlig form for negativ sosial kontroll (se tema s. 44). I 2019 mottok teamet 36 henvendelser som gjaldt mistanke om, frykt for eller gjennomført kjønnslemlestelse.³⁵ Kjønnslemlestelse er ulovlig og kan straffes med fengsel i opptil 15 år.

En alvorlig type negativ sosial kontroll er å etterlate barn og unge i utlandet. I 2019 registrerte Kompetanseteamet 77 slike saker der dette var hovedbekymringen.³⁶ Det å være ufrivillig etterlatt i utlandet, kan føre til psykiske påkjenninger, tappt utdanning, tapte norskkunnskaper og vanskeligere tilgang til det norske arbeidsmarkedet.

Noen ganger fører negativ sosial kontroll til at personer blir utstøtt av familien og nettverk, eller selv velger å bryte kontakten.

Æreskultur og negativ sosial kontroll

I innvandrerfamilier preget av kollektivism og æreskultur,³⁷ kan negativ sosial kontroll forsterkes i møtet med Norge. Det nye samfunnets fremmede, og mer liberale, normer kan skape usikkerhet og oppleves som truende. De som utøver kontrollen – kanskje en mor, far, besteforeldre eller andre – kan være redd for at ungdommen eller kvinnen skal løsrive seg eller bli «for norsk». Fordi ærbarheten ofte er knyttet til kvinnens seksualitet, og fordi familien står kollektivt ansvarlig, kan familien stå i fare for å miste «ære» om for eksempel en tenåringsdatter synes å gå sine egne veier. Storfamilien, klanen eller slekt i utlandet, kan true med straff eller utstøtelse. I en slik situasjon, kan sladder om jenta føre til at familien begynner å kontrollere og overvåke henne.

³³ Et nasjonalt tverretattlig fagteam som bistår hjelpeapparatet i slike saker

³⁴ Bufdir: *Årsrapport 2019 Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll*.

49 saker gjaldt frykt for tvangsekteskap, 74 gjaldt mistanke, og 22 var bekreftet gjennomført tvangsekteskap (s. 26)

³⁵ Ibid s. 40. 26 saker gjaldt frykt for kjønnslemlestelse, 7 gjaldt mistanke og 3 gjaldt gjennomført kjønnslemlestelse.

³⁶ Ibid s. 36. 49 av sakene gjaldt barn under 18 år, mens 25 var over 18. Tre personer hadde ukjent alder.

³⁷ Æreskultur kan forstås som en grunnleggende kulturell logikk i samfunn som mangler en sterk sentral statsmakt og et effektivt voldsmonopol, og har derfor noen fellestrekk enten det gjelder det islandske ættesamfunnet på 1200-tallet eller dagens Afghanistan. I en æres-kultur er folks sosiale posisjon og rettigheter ikke garantert av noen ytre makt og avhenger derfor av ens gode navn og rykte. (Friberg 2019)

“ – Å være innenfor menigheten er som å leve i et romskip. Innesperret og isolert. Å bli utstøtt er som å bli sendt ut i verdensrommet, en altfor overveldende frihet.

UNGDOM I EN LUKKET KRISTEN MENIGHET ³⁸

³⁸ Egge, Marit (red): Se meg nå. Faktakunnskap om vanlige barn med uvanlige livserfaringer.

FOTO: SASHA FREEMIND/UNSPLASH

Hva sier menneskerettighetene og norske lover?

Menneskerettighetene: En rekke avtaler om menneskerettigheter forbyr negativ sosial kontroll. Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen, FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter og FNs kvinnekonvensjon, har blant annet forbud mot diskriminering, tortur og nedverdiggende behandling, og berører mange andre aspekter.

- I FNs barnekonvensjon er disse artiklene relevante: «Staten skal beskytte barnet mot fysisk eller psykisk mishandling, forsømmelse eller utnyttes fra foreldre eller andre omsorgspersoner» (artikkel 19) og «Barn skal ikke utsettes for tortur eller annen umenneskelig eller nedlatende behandling eller straff» (artikkel 37)

Norske lover: Grunnloven, likestillingsloven, barneloven og straffeloven regulerer handlinger som kan karakteriseres som negativ sosial kontroll.

- Straffelovens paragrafer som omhandler mishandling i nære relasjoner er svært relevante:
§ 282: «Personer som via tvang, trusler, vold og lignende mishandler sin partner, slektninger, mennesker i deres husstand eller som de har ansvar for risikerer opptil 6 års fengsel.»
§ 285: «Grov mishandling i nære relasjoner staffes med fengsel inntil 15 år.»
- Tvangsekteskap er forbudt. Tvangsekteskap hvor vold eller andre straffbare forhold er brukt for å tvinge noen til å gifte seg, kan straffes med opptil 6 år fengsel.
- Kjønnsmolestelse er forbudt og kan straffes med fengsel opp til 15 år.

Rettsak i Trondheim 2020: En kone ble slått, tvunget til å være inne, fratatt lønn, og periodevis nektet tilgang til mat. Dommen anså omfanget av handlingene som svært krenkende og dømte ektemannen til åtte måneders fengsel og til å betale kona 80 000 kroner i erstatning.

FAKTA³⁹

- Unge med foreldre som er født i Midtøsten, Nord-Afrika, Somalia, Sri Lanka, Pakistan, og Sør- og Øst-Asia har økt sannsynlighet for å oppleve negativ sosial kontroll.
- Religion og graden av religiøsitet i familien har stor betydning. Kristne er noe mer utsatt for foreldrerestriksjoner enn de som oppgir at de ikke tilhører noen religion. Muslimer og de som tilhører andre religioner som hinduisme og buddhisme er i størst grad utsatt.
- I patriarkalsk orienterte familier der familiens ære er sterkt knyttet til kvinnenens kyskhhet, er jentene og kvinnene særlig utsatt. Også gutter og menn kan bli rammet. Samme person kan både være offer for negativ sosial kontroll, og en som utøver kontroll over andre. Sønner kan for eksempel presses av familien til å kontrollere sine søstre.
- Personer med nedsatt funksjonsevne og LHBTIQ+ personer er ekstra utsatt.
- Personer som lever i kristne lukkede trossamfunn er utsatt.⁴⁰
- Minoritetsrådgivere på videregående skoler arbeidet med 535 saker om negativ sosial kontroll i 2019 (Rapport for minoritetsrådgivernes og integreringsrådgivernes arbeid i 2019, IMDI)

– **Negativ sosial kontroll** virker slik at det som i utgangspunktet er naturlig for kvinnen etter hvert oppfattes som «unaturlig» og «unormalt». Selv om kvinnen føler at hun vet hva som er riktig, blir hun usikker når miljøet rundt henne reagerer negativt. Når den dominerende responsen hele tiden er at «sånn gjøres det ikke», «sånn sies det ikke», «nei, sånn kan du ikke kle deg» eller «nei dette snakker vi ikke om», blir hun etter hvert redd for konsekvensene av å velge annerledes enn det er hun egentlig vil. Hvis hun derimot gjør det miljøet forventer, blir hun akseptert og elsket. Sakte, men sikkert fører presset om hvordan hun bør oppføre seg – bevisst eller ubevisst – til at hun undertrykker sine opprinnelige følelser og holdninger og overtar de andres. Resultatet blir at hun begrenser sin egen frihet. Når hun på denne måten «internaliserer» den negative sosiale kontrollen, trenger de andres kontroll av henne ikke lenger å være så uttalt og tydelig. Den sosiale kontrollen er blitt en del av henne selv, og hun vil føre den videre til familie, venner og miljøet rundt. Søsken og barn vil påvirkes – og etter hvert også kontrolleres – av kvinnen. Slik videreføres den negative sosiale kontroll til fremtidige generasjoner.

ELSA YOHANNES SAMUEL, MØDRE FOR FRED

³⁹ <https://www.imdi.no/om-integrering-i-norge/kunnskapsoversikt/negativ-sosial-kontroll-og-tvangsekteskap/>

⁴⁰ Bufdir: Årsrapport 2019 Kompetanseteamet mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og negativ sosial kontroll.